

ұйымдастырушылық әрекетке байланысты болады, оның бағыттылығы мен тиянақтылығын бұзуға алып келеді. Қобалжу невроздардың даму механизмі ретінде (невротикалық қобалжу) адамның психикасының қалыптасуы мен дамуының ішкі қайшылықтарында пайда болады. (Мәселен, қайшылық деңгейінің жоғары болуы, мотивтердің жеткіліксіз әдептілік негізделуі және с.с.). Осының нәтижесінде өзге адамдар жағынан болатын қауіп-қатерге дұрыс қарамау пайда болады.

Қобалжушылық жағдайында тек бір ғана эмоцияны бастан кешірмейміз, қандай да бір әртүрлі эмоциялар комбинациясын сеземіз, олардың әрбіреуі біздің әлеуметтік қарым-қатынасымызға әсер етеді, сондай-ақ біздің соматикалық жағдайымызға, қабылдауымызға, ойымыз бен әрекетімізге әсер етеді.

Қорытындылай келе, жоғарыдағы зерттеулердің нәтижесі мынаны көрсетіп отыр: қобалжуды бөлек жеке феномен ретінде қарастыруға болмайды.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы // <http://adilet.zan.kz>
- 2 Астапов В.М. Үйрей жағдайын зерттеуге функционалдық жағы – Психологиялық жағы. – Психологиялық журнал, 1992. – 13 т., №5. – 111б.
- 3 Березин Ф.Б. Адамның психикалық және психофизиологиялық бейімделуі. – Л. Ғылым, 1988. - 121б.
- 4 Бектерев В.М. Соматикалық мимиканың рефлексі ретіндегі эмоциялар туралы. – Кітапта.: Жүйке жүйесінің физиологиясы мен рефлексологиясының жаңалықтар. – М.: Л., 1929.
- 5 Божавич Л.И. Балалық шақтағы қалыптасу мен жеке тұлға. –М., 1968. – 464б.
- 6 Балалық шақтағы психология: Хрестоматия Н.Л. Попольсакая құрастырған. – 2 – ші баспа. - М., 2001. – 351б.
- 7 Захаров А.И. Балалардағы күндізгі және түнгі қобалжудар. – СПб., 2000 – 448 б.
- 8 Захаров А.И. Балалардағы қобалжуды қалай жеңу керек. – М., 1986. – 112 б.

Айдарбекова К.А., Ейсенбеєва А.М., Тлеуберлинова Э.Б.
Академик С.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Егеменді еліміздің жаңару кезеңінде, қоғамымыздың ілгерілеу үдерісінде адам факторының алатын орны ерекше. Кез келген елдің болашағы жастарға әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру болып табылады. Жастардың ақыл-ойын барынша дамыту, дүние құбылмалы ғылым мен техниканы, өндірістік технологияны меңгеру үшін ғылыми негізде білім беру жүйесін неғұрлым тиімді құру – білім берудің негізгі міндеті. Ғылым, мәдениет, өнер, технология, құқықтық, рухани, адамгершілік негіздерінің қалыптасуы да білім беруге байланысты.

Қазіргі уақытта ғалымдар оқушылардың оқу мазмұнына танымдық қызығушылығын және белсенділігін арттыру үшін барынша тиімді әдістерді қарастыруда. Соның бірі бастауыш сыныптағы сабақтарда дидактикалық ойындарды пайдаланумен байланысты туындаған мәселелер.

Бұл мәселе В.А.Сухомлинскийдің «Тәрбие туралы» деп аталатын еңбегінде кеңінен қарастырылған. Бұл еңбекте ол бізді мектеп пен отбасындағы бала тәрбиесі туралы ойларымен таныстыра отырып, ойынның маңызы жайлы былай дейді: «... Ойын – бұл бала жанына қоршаған орта жайлы түсінік, нақты ұғым құйылатын жарығы мол терезе» [1].

Ойын – бұл білуге, көруге деген құмарлықты жағатын ұшқын іспетті. В.А.Сухомлинскийдің жұмысын жалғастыра отырып, Д.Б.Эльконин өзінің «Ойын психологиясы» деген еңбегінде ойын психикалық үдерістің дамуына әсер етеді, ойынның

мәні іс-әрекет мазмұны бойынша балада жаңа міндеттер қалыптастыруымен ғана шектеліп қалмайды, - деп жазады [2].

Д.Б.Элькониннің еңбегін әрі қарай жалғастырған Ш.А.Амонашвили «Мектепке – алты жастан» деп аталатын еңбегінде осы жастағы балаларды оқыту тәжірибесін сипаттайды және сабақтарда ойынды қолдану мәселесін сөз етеді. «Дидактикалық ойындарды өзіндік мақсатқа айналдырмасақ, ол күрделі білім беру үдерісін күшейтіп, дамуды тездетеді», - дейді [3].

Философтардың ойынға деген өз көзқарасы қалыптасқан. Олар: «ойын – бұл балалардың дамуын басқаратын қоғам жасап шығарған балалық өмірдің ерекше формасы. Бұл жағдайда ол – ерекше педагогикалық шығарма» [4].

Оқушы ойын қызметіне талпынады, ойын олар үшін өмірдің мәні болып табылады. Ойын дегеніміз не? Оқушылар оған неге ынтығады? Кейбір психологиялық теориялар ойынның мәнін баланың артық әл-ауқатын шығындап, жоғалтқысы келетін талабымен түсіндіреді. Алайда мұндай көзқарас: бала бойындағы осы бір артық әл-ауқат қайдан келеді деген сұраққа сәулесін түсіре алмайды. Ол оны бір ойында шығындай алмай, ойындардың жаңа түрлеріне қызыға, беріле кірісетіні несі? Оған осындай ойын түрлері неменге керек? Сірә, ойынның психологиялық жаратылысын түсіндіруді осы сұраққа қайтатын жауаптан бастау керек, өйтпейінше баланың бір ойыннан екінші ойынға негізгі қасарыса ұдайы ауыса беретіні, бір ойыншықты тастай салып, екінші ойыншыққа көшірген ұмтылатыны, үлкендерге ойынды тоқтатып немесе күштеп тыныштандырған кезеңге қарсы шығатыны шынында да түсініксіз болып қалады. Бұл арада бізге белгілі негізгі психолог Д.Н.Узнадзе негізін салған функционалдық тенденция тұжырымдамасы көмектеседі. Бұл тұжырымдаманың мәні неде? [5].

Баланың осындай қоғамдағы ерекше орны оның үлкендер өміріне араласуының айрықша түрі болып саналатын рөлдік ойынның ереже бойынша жүргізілетін ойынға ауысады. Біртіндеп ереже ойын әрекетінде бірінші ойынға қойылып, алғашқы сюжеттік сипатқа ие болады, сосын ойында жеңіске жету бала үшін үлкен мәнге айналып, ойын еңбекке және оқу әрекетіне ұқсас бола бастайды. Шындығында бұл осылай, егер 6-7 жасар балада ойынға деген қажеттілік күшті болса, 12 жаста ол мүлдем әлсіз деп айтуға болады.

Ойынның мәнін анықтайтын бірінші ереже, ойын мотивтерінің әр түрлі бала үшін мәні зор күйініштерге негізделетіні болса, екінші ереже – ойын әрекеті адам іс-әрекетіне тән көптеген мотивтерді жүзеге асыруға болады. Бала белгілі бір рөлді ойнағанда, ол тек бір тұлғаға айналып қана қоймайды, өзін де байыптайды, ой-өрісін кеңейтеді, тереңдетеді. Педагогикада ойын дегеніміз балаларға белгілі бір білім беріп, іскерлік пен дағдылы қалыптастыру мақсатын көздейді. Ендеше, бұл ойындар оқытуға арналған.

Ғалымдардың еңбектері саралай келе, ойын әрекетінің жүзеге асуына мына жағдайлар ықпал етеді деп санауға болады:

- 1) ойын әрекетін жүзеге асыру үшін балада артық энергиялық күш болуы тиіс (ол энергия – бала ойынауға деген құштарлығы, талпынысы);
- 2) ойын – адамдар генінде қаланған инстинкті жеткізуші. Балалар ойнау арқылы өмір тәжірибесімен танысады, ересектердің қимылын қайталайды, сөйтіп іс-әрекет және ойлау дағдыларын меңгереді. Ойын баланың қиялынан туындайды, ол – бала шығармашылығы;
- 3) баланың қиялы ойын арқылы шарықтайды, олар ойнау кезінде «басқа әлемге» енеді;
- 4) ойын қоршаған ортаға, қоғамға қарай түрленеді. Мысалы, қазіргі заман балалары мен ертедегі балалардың ойындарының әртүрлі болғандығын білеміз;
- 5) ойын - белгілі бір білімді, іс-әрекетті үйретуші құрал.

Ойын екі түрлі уақыттық бағытты қамтиды: қазіргі және болашақ. Бір жағынан бала бірден қуанышқа бөленеді, екінші жағынан ойын әрқашан да болашаққа бағытталған, өйткені ойын барысында тұлғаның келешек өміріне ықпал ететін сапалы қасиеттер және дағдылар қалыптасады.

Балалар ойынының көп түрлері бар. Олар оқушылардың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға, есте сақтау және олардың ойлау дағдыларын қалыптастыруға, мектепте алған жаңа материалды меңгеруге және бекітуге, оқытылатын пәнге қызығушылығы мен ынтығасын

арттыруға септігін тигізеді. Ойын мұғалімге білім беру, тәрбие міндеттерін жүзеге асыруға көмегін тигізеді. Ойындар оқыту формасы ретінде екі мазмұндық сипатқа ие болады, оқу (тану) және ойнау (серігу). Мұғалім ойын барысында бір мезетте әрі мұғалім, әрі ойын мүшесі бола алады. Мұғалім оқыта отырып ойнатады, ал балалар ойнай отырып оқуға мүмкіндік алады.

Ойындар арнайы ережесі бар және шығармашылық ойындар деп бөлінеді. Шығармашылық ойындар өз кезегінде: театральдық, рольдік-сюжеттік және құрылыстық болып бөлінеді.

Ережесі бар ойындар – бұлар: дидактикалық, қозғалмалы, музыкалық ойындар және күлкілі-қызықты ойындар (игры забавы).

Ойынның мәні неде? Ойын үдерісі үстінде балаларда өз бетімен ойланушылық, ойын жинақтай алушылық дағдысы қалыптасады, білуге деген құмарлығы, назар аударуы дамиды. Балалар тіпті ойынмен алданып жүріп өздерінің жаңаны танығандықтарын, есте сақтағандықтарын, дағдылы емес жағдайдың өзінде бағдарлай алғандықтарын, қиындарының ұшталғандықтарын байқамай да қалады. Тіпті ең енжар деген баланың өзі ойынға барынтысын салып, жолдастарын жолда қалдырмауға тырысады.

Ойынның барлық түрлерінің ішінен дидактикалық ойындар оқу-тәрбиелік үдеріспен тікелей байланысты. Олар бастауыш мектепте әртүрлі пәндерді оқытуда, оның ішінде математика сабағын оқытуда ерекше мәнге ие.

Дидактикалық ойын (оқытушылық) – бұл бала ойнап отырып оқуын іс-әрекет түрі. Бұл ойында да бала жеке және ұжыммен бірге айналыса алады. Дидактикалық ойын баланың іс-әрекеттік белсенділігін тәрбиелеудің құнды құралы болып табылады және психикалық үдерістерді белсендіреді, оқушылардың танымдық үдерісін деген қызығушылығын оятады.

Ойын үстінде балалар өз күштерін жаттықтырады, қабілет, іскерліктерін дамытады және қиындықтарды еркін жеңіп отырады. Ойын кезіндегі оқу материалын тартымды етуге көмектеседі, оқушы бойына көтеріңкі көңіл-күй әкеліп, ықыластарын арттырады, білімді меңгеру үдерісін жеңілдетеді. Дидактикалық ойындарда бала пәнді әртүрлі белгілері бойынша жіктейді, бақылайды, салыстырады, жолпылама қорытынды жасай алады.

В.Г.Коваленко дидактикалық ойынның мәнді белгісі – оны басқа іс-әрекеттерден айрықшалап тұратын тұрақты құрылымының бар болуында екендігін айтады. Ол дидактикалық ойынның: ойын мағынасы, ойындық әрекеттер мен ережелер сияқты құрылымдық компоненттерін көрсетеді [6].

Ойын мағынасы әрбір ойын атауынан басталады. Ойындық әрекеттер оқушының танымдық белсенділігін арттырады, оларға өз қабілеттерін көрсете алуға және ойын мақсатына жету үшін білім білік, дағдыларын қолдануға мүмкіндік береді. Ереже ойын үдерісін бағыттауға көмектеседі. Ол балалардың жүріс-тұрысын, өзара қарым-қатынасын реттеп тұрады. Дидактикалық ойын соңында оның аяқталғандығын білдіретін нәтижесі болуы тиіс.

Мұғалім үдеріс ойын нәтижесі барлық уақытта оқушылардың білімді игерудегі немесе оны қолданудағы жеткен жетістік деңгейінің көрсеткіші болмақ. Дидактикалық ойынның барлық құрылымдық элементтері өзара байланысты және олардың біреуінің орындалмауы ойынның бұзылуына әкеліп соғады.

Балаға әрбір ойынның алдына қоятын мақсаттары айтыла отырып, ойын ережесі түсіндіріледі. Сондай-ақ пайдаланатын құрал-жабдықтары айтылады. Дидактикалық ойындар қолға түскен қарапайым заттармен ойнала береді. Олай болса, оның дидактикалық құралдарын даярлау үшін онша күрделі емес, оны әрбір мұғалім даярлай алады.

Дидактикалық ойынның келесі бір мақсаты – баланы жан-жақты тәрбиелеу болғандықтан, бір ойын түрліше ойлануы мүмкін, сондай-ақ ойлануға берілген сұрақтың түрліше жауабы болауы мүмкін.

Дидактикалық ойындарды оқыту мен тәрбие құралына айналдыру үшін бір қатар әдістемелік талаптардың қатаң сақталуы тиіс

1. Мұғалім дидактикалық ойындардың дидактикалық мәнін жете түсіну.
2. Дидактикалық мақсатта қолданылатын дидактикалық ойындарды балалардың жас ерекшеліктері және қызығушылығына байланысты іріктей білу.
3. Ойын ережесін өзі жете біліп, балаларға да түсінікті етіп жеткізе білу.
4. Барлық ойындардың негізгі мақсатын анықтап алу.
5. Ойын барысында ережені сақтауды қатаң түрде қадағалау.
6. Ойын барысында ережені сақтауды алдын-ала даярлау, қажет болған жағдайда өз қолымен даярлау немесе басқа құралдармен алмастыру.

Бастауыш сынып оқушыларының білуге деген ынтасы мен мүмкіндіктерін толық пайдалану, оларды оқу үдерісінде үздіксіз дамытып отыру және сабақ барысында алған білімдерін практикада қолдану дағдыларын қалыптастыру үшін дидактикалық ойындардың орны ерекше.

Тиімді пайдаланған дидактикалық ойындар мұғалімнің түсіндіріп отырған материалын оқушылардың зор ынтамен тыңдап, оны берік меңгеруіне көмектеседі. Ойын ойын мектепке келген оқушылардың әрекетін белсендіріп, оларды тәрбиелеп, дамыудың аса маңызды құралы болады. Мұнда ойынның өзіне тән сапасы бар, ол тәрбиелік- танымдық іс-әрекеттің белсенді бір формасы болып табылады. Ойынды ұйымдастырып, оны басқара жүріп, ұстаз балалар ұжымына және ұжым арқылы әр балаға ықпал жасайды, ойынға қатысушы бала өзінің ниеті мен әрекетін басқалармен үйлестіруе ойында қалыптасқан ережелерге бағынуға тиісті болады. Педагогикалық жағдай болмағанда жағдайда балалардың ойындары кейде кері ықпал жасауы да мүмкін.

Дидактикалық ойындардың тиімділігі олардың сабақтың әр кезеңіндегі орны мен мақсат-міндетін дәл анықтауға, оны қолданудың теориясы мен практикасының мұғалімнің жетік игеруіне, шеберлік танытуына, ойынға қажетті материалдардың жиынтығын алдын-ала дайындап алуға, ойын үдерісіне оқушылардың белсенді ұйымдастыруға байланысты.

Бастауыш мектепте оқыту үдерісінде оқушылардың қажетсізінбейтін дидактикалық ойындарды пайдалану керек және олар қызықты, үйрететін сипатқа ие болуы тиіс. Дидактикалық ойындарды ұйымдастыруда оның сабақтың мақсатына жетуге көмектесетін жағын ескеру маңызды. Оларды сабақтың әр бір кезеңіне сәйкес дұрыс пайдалану өте тиімді. Сабақтың барысында ойын баланың қызығушылығын оятады, оны ұйымдастырады, сабақтың аяғында ойын ізденіс сипатына ие болады. Бірақ ойын сабақтың қандай кезеңінде ұйымдастырылса да, қызықты, түсінікті болуы, оқушыларды іс-әрекеттің әр түріне баули алуы тиіс.

Ойынның мазмұны тек тәндік мақсаттар ғана емес, оқу әрекетінің біліктерін қалыптастыру, бейнелі және логикалық ойлауды дамыту мақсаттарын да жүзеге асыруды қамтамасыз ету қажет. Ойынның мазмұнына қойылатын негізгі талаптарының бірі ойынды және ойынның түрлерін ұйымдастырудың мүмкін формаларын есепке алу болып табылады.

Ойынды ұйымдастыру формаларына қойылатын талаптар (ұжымдық, топтық және даралық) ең алдымен оқушылардың ойлауының даму деңгейін нақты есепке алу негізінде анықталады. 6-7 жасар балаларға тән көрнекі әрекеттік және көрнекі-бейнелік, ойлау ерекшеліктеріне сүйіне отырып, біз топтық және дара ойындарды пайдалану тиімді деп емептейміз. Мұндай жағдайда мұғалім әрбір оқушы арқылы ойынның мақсатын іске асыруды қамтамасыз ете алады.

Ойынды ұйымдастыруда ойынға қатысушыларды қажетті құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету өте маңызды. Бұл – тапсырмалар жазылған карточкалар, сюжетті суреттер, жинақтар т.с.с. болуы мүмкін.

Ойынның құралдарына қойылатын талаптар ойынның мақсаты және формасы арқылы анықталады. Бұл жағдайда ойынға қатысты әрбір зат (ойыншықтар, материалдар, т.с.с.) оқушыларға жақсы таныс болу керек.

Ойындарды дидактикалық мақсатта пайдалану педагогикалық тұрғыдан бірқатар шарттарға байланысты:

1. Ойынның сабақтың дидактикалық мақсатына сәйкестілігі.
2. Ойынның мазмұны мен формасына қарай әртүрлілігі.
3. Ойынға қатысушылардың белсенді шығармашылық ұстанымы.
4. Ойын балаларға түсінікті және тартымды болуы.
5. Ойынның эмоционалды болуы [7].

Осы шарттарды ойынды ұйымдастыруда жүзеге асыру үшін мынадай талаптарды есепке алу керек.

1. Ойынға қажетті көрнекті құралдар мен материалдар күні бұрын дайындалып қойылуы тиіс

2. Ойынға кірісер алдында оның жүргізілу тәртібі оқушыларға әбден түсіндірілуі қажет.
3. Ойынға сыныптағы оқушылардың барлығының қатысуын қамтамасыз ету керек.
4. Оларды ойын үстінде ойлай білуге, шешім қабылдай білуге жетелеу керек.

Ойындарды оқыту үдерісіне сәйкес таңдап алу, оларды дұрыс өткізу мен ұйымдастыру – оның табысты болуының шешуші шарты. Ойынды оқу әрекеттеріне енгізу біріншіден, сабақта қолайлы жағдайдың болуы, екіншіден мұғалімнің шеберлігін, үшіншіден, оқушылардың психологиялық көңіл-күйінің болуын талап етеді.

Ойындарды оқыту үдерісіне сәйкес таңдап алу, оларды дұрыс өткізу мен ұйымдастыру – оның табысты болуының шешуші шарты. Ойынды оқу әрекеттеріне енгізу біріншіден, сабақта қолайлы жағдайдың болуы, екіншіден мұғалімнің шеберлігін, үшіншіден, оқушылардың психологиялық көңіл-күйінің болуын талап етеді.

Бастапқы кезеңдерде қолданылатын ойынның негізгі міндеттеріне оқуға деген тұрақты қызығушылықты қалыптастыратын және баланың мектеп өміріне бейімделуі кезеңінде байқалатын қобалжуды жоюға көмектесетін ойын түрлері қатады.

Дидактикалық ойындарды өткізудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері:

1) мұғалім ойын үстінде сыныптағы оқушылардың өздеріне және қойылған мақсатқа деген сенімділіктерін қалыптастыра алуы керек;

2) мұғалім ұсынған кез-келген ойын алдын ала жақсы ойластырылған және дайындалған болуы тиіс. Егер көрнекілік қажет болса, ұрға, уақытты үнемдеу үшін одан бас тартуға болмайды;

3) мұғалім әсіресе, оқушыларға әлділік үлкен жауапкершілік жүктелетін шығармашылық ойындарға ерекше назар аударуы тиіс;

4) ойын үшін құрылған командаң құрамына назар аудару қажет. Әрбір топта жетекші болуымен қатар, қатысушылардың еңі де қатар болғаны жөн.

Ойын балалар үшін ең маңызды әрекет. Олар ойын үстінде үлкендердің іс-әрекетін үйренеді. Ойын арқылы баланың ой-өмісі кеңейеді. Ойынның өз мақсаты, тәрбиелік мәні зор. Дұрыс ұйымдастырылған ойыннан бала көптеген мәліметтер алады. Ойын баланың дүниетанымын кеңейтіп, мінез-құлқын, ерік-жігерін қалыптастырады. Психологтардың пікірінше, ойын үстінде бала қиындай болса, өскенде де сондай белсенділік таныта алады. Сондықтан ойын – адамның өмір танымының алғашық қадамы. Бала ойын үстінде өзін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық әрекеті байқалады. Бала белсенділігін, дұрыс ойлана білуін қамтамасыз ету - әрбір мұғалімнің басты міндеті болса, ол міндетті орындау үшін жақсы, әсерлі ұйымдастырылған ойын элементтерін әрбір сабаққа енгізу керек.

Бастауыш мектеп оқушыларына барлық пәндер ұнайды және дидактикалық ойындарды жақсы көреді.

Мұғалімдер ойынды әшейін уақыт өткізу құралы деп санамайды, оны өткізуде белгілі бір қиындықтар болғанымен өздерінің педагогикалық іс-әрекеттерінде қолданады және дидактикалық ойындардың ролін жоғары бағалайды.

Әдебиеттер

1. Сухомлинский В.А. О воспитании. – М., 1985. -189 с.
2. Эльконин Д.Б. Психология игры. – М., 1978. -277 с.
3. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет. – М., 1986. -207 с.

4. Карпова Е.В. Дидактические игры в начальный период обучения. – Ярославль, 1997. – 201 с.
5. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки. – Тбилиси, 1961. – 210 с.
6. Коваленко В.Г. Дидактические игры на уроках математики. – М., 1990. – 251 с.
7. Елубаев С. Дидактикалық ойындар мен логикалық есептер \ Бастауыш мектеп. 1995-№ 9-10-17. – 35б.

Айтжанова Р.М., Смагулова Ж.К.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ ҮЛГІСІ

Қоғамдағы қазіргі кездегі қайта құрулар, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдарлар, қоғамның ашықтығы, оның жедел ақпараттануы мен қарқынды дамуға бет алысы білімге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті. Осыған байланысты бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін дамыту басты мақсаттардың бірі болғандықтан, ол мұғалімнің білім беру үдерісіндегі орны мен рөліне түгелімен қайта қарауды қажет етеді. Жоғарыда айтылған теориялық тұжырымдамалар біздің зерттеу мәселеміздің ғылыми болжамын негіздеуде бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз ететін оқу іс-әрекетінің педагогикалық мүмкіндіктерін және осы болжамды қараптамалық тексеруден өткізудің әдістемесін, оған қажетті зерттеудің жұмыс тәжірибелерін жасауға мүмкіндік берді. Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында оқушылардан талап етілген құзыреттіліктерді меңгеруі арқасында, оқыту процесі әрекеттік бастамаға сүйене отырып, оқушылардың түрлі әрекеттерінің дамуына тікелей әсер етуі қажет. Олай болса, бастауыш сынып оқушыларының әрекеттерінің дамуына тікелей әсер ететін тұжырымдардың бірі – жүйелілік тұжырым әдісін толығырық қарастырамыз.

Жүйелілік тұжырым – ғылыми таным және әлеуметтік психология мен тәжірибедегі әдіснамадағы бағыттардың бірі, оның негізі жүйе ретінде объектілерді түсіну болып табылады. *Жүйе* ұғымын жалпы мақсаттарды орындау үшін қызмет ететін және қалайда бірімен - бірі байланысты көзбен табиғаттың көптеген элементтерінің ұйымдастырылған түрі ретінде түсінеміз [1]. *Жүйелілік тұжырымның* ерекшелігін С.И.Архангельский [2], В.П.Беспалько [3], Н.В.Кузьмина [4] және т.б. дәлелдеуінше зерттеушіні объектінің біртұтастығын анықтауға бағыттайтын және күрделі объектінің әртүрлі типтерінің байланысын анықтау үшін және олардың біртұтас теориялық көрінісін қамтамасыз ететін, оның механизмдерін баяндау ретінде түсіндіріледі. Алынған нәтижелерге талдау жасау кезеңінде, жүйелілік тұжырым зерттеу мәліметтерін бірыңғай логикада қарастыруға мүмкіндік беріп, олардың әрекеттерін сол заңдылықтармен түсіндіретінін атап өтеміз. Ғалымдардың анықтауына жүйелілік тұжырым ұжымды зерттеуде, тұлғалық қасиеттерге жылдам диагностика жасауда, тапсырылған тәрбие сапасының стратегиясын жасау секілді тәжірибиелік міндеттерді шешуде аса маңызды болып есептеледі. Бұл пікірлерден бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде жүйелілік тұжырымды қолдану тиімді деген қорытынды жасауға болады. Осыдан, егер оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру жүйе бойынша жүзеге асырылса, онда коммуникативтік құзыреттілікке тән байланыстар мен механизмдер, оның тұтастығын құрайтын құбылыс біртұтастықта қарастырылса, онда бұл үдеріс тиімді болып табылады.

Экспериментті үлкен жүйемен жүргізу күрделі екендігін назарға ала отырып, шынайы жүйемен емес, оның үлгісімен эксперимент жүргізіліп, зерделенеді. Бұдан шығатын қорытынды, жүйелілік талдаудың негізгі тәртібі – бұл шынайы жүйенің үлгісін немесе